

ENQUETE

„VI ØVER OS BARE“

Kompetenceudvikling og integration blandt flygtninge på en dansk sprogskole

ZACHARY WHYTE

„Jeres jobansøgninger skal ikke sendes ind. Vi øver os bare,“ sagde Inger. Hun var lærer på et arbejdsmarkedsrettet forløb for flygtninge på den sprogskole, hvor jeg lavede mit feltarbejde i 2011. Jeg sad ved siden af Nunu Sung, en burmesisk kvinde i slutningen af 20'erne, der fulgte danskkurset som del af sit integrationsforløb. Inger havde printet en jobannonce ud til hende, der opslug en midlertidig ansættelse hos Jyske System Rengøring. Jobbet tilbød fire timers arbejde om ugen (mandag kl. 06-10) i en større nærliggende by. Annoncen understregede, at ansøgeren ikke måtte være afhængig af offentlig trafik.

Nunu Sung fortalte mig, at hun ikke kunne lide computere. De gjorde ondt i hendes øjne, og hun havde svært ved at finde de rigtige taster. Jeg hjalp hende med at bruge tab-tasten, så hun kunne skrive navn og adresse, som hun havde lært. Hun skrev „Nunu Sung“ som sit navn og sit gadenavn som sin adresse.

Så gik hun i gang med at skrive på sin ansøgning: „Jeg er fra Burma. Jeg er gift og har fire børn. Jeg taler lidt dansk.“

Jeg kiggede med over skulderen og indskød: „Du taler da bedre dansk end det.“

Hun så over på mig på en gang lidt pinligt berørt og opgivende: „Hvad skal jeg skrive?“

„Hvis du skriver, at du taler lidt dansk, tror de, at du næsten ikke kan tale noget. Men du kan sagtens sige ting.“

„O.k., hvad skal jeg skrive?“

„Måske ‘Jeg taler noget dansk’ ...“

Inger så op. „Hvad er det?“

„Hun har skrevet, at hun taler lidt dansk, men jeg tænker, at de så tror ...“

„Ja, det skal du ikke skrive. Du kan skrive, at du taler rimeligt dansk.“

Jeg stavede til rimeligt for Nunu Sung, der skrev det ned.

Imens adresserede Inger hende, men med øjnene på mig. „Det gode ved dig

er, at du bare taler til folk. Du er social. Før du kendte mig – du havde bare set mig hernede på gangen – så da du mødte mig på gaden i byen, stoppede du op og sagde ‘Hej, hvordan går det?’ og begyndte at tale. Det er rigtig godt. Så får du social kontakt.“

„Hvad betyder det? Rimeligt?“ spurgte Nunu Sung.

Inger og jeg begyndte begge at forklare: „Det kan betyde to ting ...“

I mellemtiden læste Nunu Sung i sin nye zomi-dansk-ordliste, som hun havde anskaffet sig ugen før. Hun fnøs da hun fandt opslaget ved „rimelig, fornuftig“.

„Der står, at jeg kan tale klogt til folk.“

Jeg endte med at sige, at „rimeligt“ betyder „mere end lidt“. Hun skrev det ind med blyant i sin ordliste.

Danske sprogskoler påtager sig i stadig stigende grad andre opgaver end sproglæring. De arbejdsmarkedsrettede forløb, som de tilbød på den sprogskole, hvor jeg lavede mit feltarbejde, og som Nunu Sung altså deltog i, var et eksempel på den måde, sprogskolerne tilpassede deres virke til kommunen, som de havde kontrakt med. Et andet eksempel var, at det var på sprogskolen, at kommunens sagsbehandlere afholdt de lovpligtige tremånederssamtaler med flygtninge som del af deres integrationsforløb. Disse fulgte blandt andet op på flygtningens integrationskontrakt og udstak planer for, hvordan de kunne blive økonomisk selvforsørgende, men de handlede også om, hvordan vedkommende var faldet til i bredere forstand. Samtalerne foregik med tolk i undervisningstiden, og sproglæreren sad med. Resten af klassen arbejdede selv videre, mens de ventede på, at læreren kom tilbage. På sprogskolerne var det kommunen, der bestemte, fortalte kursisterne mig.

Denne udvikling afspejler den dobbelte udlicitering af integrationsopgaverne dels fra staten til kommunerne og dels fra kommunerne til aktører som sprogskoler. Med integrationsloven i 1999 blev det kommunerne, der skulle forestå integrationen af flygtninge. Men de udfører denne opgave inden for en stram økonomisk og politisk ramme, udstukket af staten, der fastsætter, hvilke udgifter kommunen kan få refunderet af staten, og hvilke opgaver de skal forestå. Samtidig er kommunernes integrationsarbejde i høj grad præget af de skiftende politiske tiltag, der iværksættes over for flygtninge, der berører alt fra muligheden for at få permanent opholdstilladelse, til hvilke og ikke mindst hvor høje ydelser de kan få. Kommunerne udliciterer gerne en del af deres integrationsopgaver, herunder ofte danskundervisningen af blandt andet flygtninge til sprogskoler. Sprogskolerne konkurrerer så med hinanden om disse kontrakter og kan fx tilbyde at afholde særlige kurser, flytte rundt på undervisningssteder eller bruge sprogskolernes rum til kommunale møder.

Som for mange andre velfærdsinstitutioner betyder de strukturelle rammer, der skal kvalitetssikre og ensrette sprogskolernes arbejde og ikke mindst styre det økonomisk, meget for, hvordan det tager sig ud i praksis. Og det er altså ikke mindst på grund af dem, at Nunu Sung sad og kæmpede med en jobsøgning, som hun ikke skulle sende ud. For selv om integrationspolitikken også kræver, at flygtninge undervises i medborgerskab og dansk kultur og samfund, handler integrationsforløbet i højeste grad om, at flygtninge skal blive selvforsørgende.

På den måde kan man sige, at det er en konkurrencestat, der kærer sig mere om flygtnings arbejdskraft end om deres tilpasning til de bredere sociale og samfundsmæssige sammenhænge, som flygtingene skal integreres i. Integrationsforløbene skal derfor forstås i sammenhæng med konkurrencestatens andre systemer. Det er nok ikke tilfældigt, at det er det samme IT-system, flygtingenes sagsbehandlere bruger til at rapportere og journalisere integrationsforløbet, som de kommunale jobcentre bruger til arbejdsløse danskere. Som en sagsbehandler forklarede mig: „Der er bare to ekstra faner, når de skal igennem integrationsforløbet.“ Systemet er det samme, selv om det også kan skabe udfordringer. En anden sagsbehandler fortalte mig om hendes udfordringer med at sætte de rigtige flueben under „kompetencefanen“ hos en ældre burmesisk kvinde, hvis færdigheder inkluderede evnen til at flette praktiske (men uæstetiske) kurve til at transportere varer i.

Men integrationsforløbene på sprogskolerne kan ikke alene forstås som forsøg på at producere arbejdskraft til det danske samfund. Der er i hvert fald to andre statsforbundne faktorer, der grundlæggende strukturerer den måde, integrationsforløb for flygtninge, som dem, jeg har beskæftiget mig med, fungerer på i praksis. Den ene har at gøre med de økonomiske og bureaukratiske systemer, der skal effektivisere og overvåge integrationsforløbene. Den anden har at gøre med den måde, hvorpå flygtnings adgang til permanent opholdsgrundlag reguleres, og ikke mindst med den stadig mere restriktive linje vedrørende tildeling af offentlige ydelser. Generelt kunne flygtingene have svært ved at forstå logikken og formålet med de forløb, som de var tvunget til at deltage i.

Jeg kom ind midt i en anden time af det arbejdsmarkedsrettede forløb. Inger smilede til mig og sagde: „Vi finder jobs på Jobnet og arbejder med at skrive ansøgninger. Ja, der er jo ikke rigtig nogle jobs ... Men vi prøver!“

Inger sad ved en computer med Rostam, en afghansk familiefar. Pludselig spurgte Amina, Rostams kone, hende „Hvordan kan jeg sige ‘fordi jeg gerne vil tjene penge’?“

Inger kiggede stadig på sin skærm ved Rostam og svarede lettere distraheret: „Jamen, det er rigtigt. Fordi jeg gerne vil tjene penge.“

„Der står: ‘Hvorfor vil du have dette job?’ Fordi jeg gerne vil tjene penge.“

Inger så pludselig op. „Nej, nej ... det må du ikke skrive! Du må ikke skrive, at du vil tjene penge.“

Amina rystede på hovedet og slettede i sit dokument.

Lidt senere vendte Inger sig mod Rostam. „Nå, hvilket job vil du have?“

„En slags chauffør. Jeg har været chauffør i Afghanistan.“

„Vi kan se på, hvordan man bliver mekaniker. Så skal du være voksenlærling. Det er en uddannelse, men du får en lille løn.“ Hun tastede noget ind i søgefeltet. „Ja, der er ikke rigtig noget. Der er også noget, der hedder autolakering.“

„Hvad er det?“

„Det er sådan ... kender du lak? Det er sådan noget, der er uden på biler. Som maling. Altså, man laver ting med biler, men uden at gøre noget ved motoren.“

Rostam trak på skuldrene og nikkede så. „O.k.“

Inger tastede igen. „Hm ... der er heller ikke noget. Hvad vil du så?“

Rostam grinede lidt og sagde så „buschauffør“, som om han læste højt fra en liste.

Inger tastede og så opgivende ud.

Rostam fortsatte: „Sосу-assistent“ og kiggede over på mig og blinkede på en måde, så vi begge lo.

Da jeg senere spurgte ham om episoden, trak han bare på skuldrene. „Jeg skal søge job. Men har du et job til mig? Jeg kan lave alt. Har du et job? Hvorfor skal vi skrive og skrive og ikke få et job?“

Noget af det, Nunu Sung, Amina, og Rostam havde til fælles, var et forsøg på at forstå, hvad der egentlig blev forventet af dem – konkret i de arbejdsmarkedsrettede forløb, men også bredere af det danske integrationssystem. Det var ikke altid let for dem at gennemskue. Meget af integrationssystemets fokus på arbejde virkede dels besynderligt fortiet: Hvorfor må man ikke skrive, at man vil tjene penge i en jobsøgning, når ens økonomiske selvforsørgelse er så væsentlig for systemet? Dels virkede det formålsløst: hvorfor bruge al den tid på at lede efter jobs, der ikke er der? Eller på at skrive ansøgninger, der ikke skal sendes ud?.

Nogle dansklærere var heller ikke begejstrede for timerne: „Det er jo vigtigt, at de får sig et arbejde, men vi er her altså for at lære dem dansk,“ som en anden dansklærer sagde til mig. Hun brugte til tider de arbejdsmarkedsrettede timer på ekstra danskundervisning, fordi hun ikke kunne se nogen mening i den udsigtsløse jobsøgning, især i en situation, hvor de savnede flere timer til egentlig sproglæring. „Så øver vi sætninger, der er relevante i forhold til jobsøgning, men bruger ikke tid på Jobnet.“

Sprogskolelærere kunne i bedste fald hjælpe flygtninge med at orientere sig i danske bureaukratiske, kulturelle og sociale systemer. Flygtninge fortalte mig ofte, at de fik hjælp langt ud over det danskfaglige af deres lærere, som også

gerne var den myndighedsrepræsentant, de først vendte sig til, når de stod med et konkret problem. Dette hang ikke mindst sammen med en følelse af at være tættere knyttet og bedre set af lærerne. „Hun kender mig,“ forklarede Shafiq, da jeg spurgte ham, hvorfor han trak sådan på sin lærer.

Men i takt med en tiltagende tæt økonomisk styring svandt rummet for denne slags hjælp ind. Med indførelsen af et nyt takstsystem, hvor sprogskoler får udbetalt halvdelen af modulbeløbet for den enkelte kursist ved dennes start på et modul og den anden halvdel ved beståelsen af modulet, gives der endnu mindre økonomisk råderum til de enkelte sprogskoler. Dette har til formål at tilskynde sprogskolerne til hurtigst muligt at få kursister frem til deres afsluttende prøve, men de lærere, jeg talte med, forklarede, at det samtidig betød, at de i stigende grad kun havde tid til at forberede kursisterne på danskprøven. De oplevede altså, at deres muligheder for at tilrettelægge undervisningen efter de enkelte kursister og at berøre spørgsmål, der ikke optrådte direkte på den afsluttende danskprøve, blev stadig mere forringet.

Samtidig skulle de jævnligt indtage mere kontrollerende roller i forhold til kursisterne, hvor de fx skulle føre protokol i en ekstratime, som kursisterne skulle tilbringe på skolen, men hvor der ikke skulle foregå undervisning. Både kursister og lærere jokede med at sige: „Nu kommer politiet“, når lærerne kom ind for at tjekke navne. Mere overordnet udgjorde sprogskolerne også en instans, der gav flygtninge differentieret adgang til det danske samfund. Skolerne indplacerede kursisterne på et passende dansk niveau, når de startede, men fordi udlændinges ret til varigt ophold eller statsborgerskab i Danmark kræver en bestået danskprøve på et vist niveau, havde denne indplacering potentielt vidtrækkende konsekvenser.

Denne oplevelse af tiltagende kontrol fyldte på den sprogskele, hvor jeg lavede feltarbejde. Dansk lærerne følte sig i stadig stigende grad underløbet som undervisere, fordi deres arbejde nu så overvældende handlede om „teach the test“, som de udtrykte det på engelsk. For sproglærerne betød statens stadig tættere styring af deres arbejde i effektivitetens navn, at de oplevede en udhuling af deres eget kompetencerum som undervisere. Selv om der måske kom flere kursister hurtigere igennem sprogskelesystemet, mente flere lærere, at kursisterne endte med at være dårligere rustet til at klare sig både på arbejdsmarkedet og i det danske samfund mere generelt.

Flygtningene selv oplevede som regel ikke de arbejdsmarkedsrettede forløb som kompetenceudviklende, men nærmere som en bureaukratisk drevet proces, der krævede deres deltagelse, men ikke satte krav til indhold. De så bedre muligheder for at skaffe sig arbejde gennem deres sociale relationer, dels til de individuelle repræsentanter for integrationssystemet, som de kom i kontakt med, og dels i deres egne netværk.

Konkurrencestaten spiller en væsentlig, om end ikke direkte synlig rolle for flygtninge på Danmarks sprogskoler. På den ene side er det klart, at statens overordnede målsætning om at producere arbejdsdygtige borgere strukturerer væsentlige dele af deres undervisning og deres oplevelse af integrationsperioden. På den anden side endte de konkrete arbejdsmarkedsrettede forløb ofte frustrerende for både flygtninge og lærere, som jævnligt oplevede, at flygtningene ikke kom et skridt nærmere arbejdsmarkedet. Den tiltagende detailstyring gennem økonomiske og bureaukratiske redskaber, der havde til formål at effektivisere integrationsarbejdet, oplevede nogle lærere som i bedste fald et benspænd for deres undervisning. Samtidig havde sprogundervisningen potentielt vægtige konsekvenser for flygtningenes mulighed for at opnå en varig opholdstilladelse i Danmark.

Men alle disse tiltag og konsekvenser af konkurrencestatens styring havde især betydning for den måde, kommunen blev italesat på blandt flygtninge. For det var gennem kommunen og især igennem dens gadeplansbureaukrater, at de fleste flygtninge oplevede og forstod konkurrencestaten. Og set fra det perspektiv figurerede konkurrencestaten, som den blev reflekteret gennem kommunen, som en tvetydig, let utilregnelig, men magtfuld størrelse. Som en afghansk flygtning sagde, da jeg spurgte til en besværlig oplevelse, han havde haft med sin sagsbehandler: „Hvad kan vi gøre? De er kommunen.“